

УДК 342.951: 347.22: 34.096
DOI <https://doi.org/10.32782/392278>

Грицай С. О.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
<https://orcid.org/0000-0003-0051-6149>*

СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ

SCOPE OF UKRAINIAN LEGISLATION ON VIRTUAL ASSETS

У статті розглядається сфера застосування законодавства України про віртуальні активи, у контексті Закону України «Про віртуальні активи». У всьому світі популярність набувають цифрові фінансові технології, які як правило, не мають статусу ні законного засобу платежу, ні законного засобу розрахунків – через відсутність їх нормативно-правового регулювання і встановлення офіційного статусу. Зростання популярності високо-технологічних розрахунково-платіжних інструментів та нових способів ініціювання безготівкових розрахунків у цифрових фінансових системах підтверджує доцільність їх розвитку та впровадження як у національну платіжну систему, так і на міжнародному рівні, як мінімум у рамках співдружності групи держав. В Україні з початку 2022 року прийнято ряд законів направлених на регулювання криптовалют. Верховна Рада України прийняла 17.02.2022 року Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX (надалі – Закон 2074) [5]. Який був 15.03.2022 року підписаний Президентом України, після врахованих змін, згідно його раніше поданих пропозицій. НКЦПФР та НБУ регулюватиме лише забезпечені віртуальні активи. НБУ регулюватиме інструменти грошового ринку, а НКЦПФР – інструменти фінансового ринку та інші, забезпечені матеріальними цінностями. Для контролю операцій із віртуальними активами НКЦПФР планує використовувати інструменти аналогічні тим, що застосовуються під час відстеження на ринках капіталу. Для легалізації на ринку постачальників зобов'язали отримувати дозволи НКЦПФР – вони повинні сформувати статутний капітал, запровадити KYC/AML-політики та виконати інші вимоги регулятора. Строк дії таких дозволів становить рік. Усі схвалені НКЦПФР платформи вносять у спеціальний реєстр. Його побудують на основі Комплексної інформаційної системи. Регулятор має право призупинити дію дозволу біржі або обмінника у разі порушення ними законодавства України. Мета статті полягає у проведенні дослідження спрямованого на встановлення характерних особливостей та принципів, що стосуються сфери застосування законодавства України про віртуальні активи. За результатами проведеного дослідження можна сформулювати висновок, що регламентація в статті 2 Закону 2074 сфери застосування даного закону, у своїй більшості носить декларативний характер, з огляду на те що держава не має дієвих інструментів, що дозволяють: а). як належним чином відслідкувати усі операції що проводяться в Інтернеті з ВА (і на сьогодні це не може жодна з окремо узятих держав); б). так і дієва відреагувати (арештувати, конфіскувати, тощо) у разі їх виявлення (як приклад, з огляду на: не можливість ідентифікувати продавця и покупця; не можливістю дістатися до комп'ютерної техніки де розташовано СЗОВА або ГВА, що були знаряддям та сховищем реалізованих ВА).

Ключові слова: *віртуальні активи, криптовалюта, біткоїн, стейблкоїн, токен, цифрова валюта, віртуальні валюта, електронні гроші, безготівкові гроші, грошові сурогати.*

The article considers the scope of the legislation of Ukraine on virtual assets, in the context of the Law of Ukraine "On Virtual Assets". All over the world, digital financial technologies are gaining popularity, which, as a rule, do not have the status of either a legal means of payment or a legal means of payment – due to the lack of their regulatory regulation and the establishment of official status. The growing popularity of high-tech settlement and payment instruments and new ways of initiating cashless payments in digital financial systems confirms the expediency of their development and implementation both in the national payment system and at the international level, at least within the framework of the commonwealth of the group of states. The growing popularity of high-tech settlement and payment instruments and new ways of initiating cashless payments in digital financial systems confirms the expediency of their development and implementation both in the national payment system and at the international level, at least within the framework of the commonwealth of the group of states. Since the beginning of 2022, a number of laws have been adopted in Ukraine aimed at regulating cryptocurrencies. The Parliament of Ukraine adopted on 17.02.2022 the Law of Ukraine "On Virtual Assets" No. 2074-IX (hereinafter referred to as the Law 2074) [4]. Which was signed by the President of Ukraine on 15.03.2022, after the changes were taken into account, according to his previously submitted proposals. The NSSMC

and the NBU will regulate only secured virtual assets. The NBU will regulate the money market instruments, and the NSSMC will regulate financial market instruments and others provided with material values. To control transactions with virtual assets, the NSSMC plans to use tools similar to those used in tracking in capital markets. To legalize the market, suppliers were obliged to obtain permits from the NSSMC – they must form the authorized capital, introduce KYC/AML policies and fulfill other regulatory requirements. The validity period of such permits is one year. All platforms approved by the NSSMC are included in a special register. It will be built on the basis of the Comprehensive Information System. The regulator has the right to suspend the permission of the exchange or exchanger in case of violation of the legislation of Ukraine. The purpose of the article is to conduct a study aimed at establishing the characteristic features and principles related to the scope of Ukrainian legislation on virtual assets. According to the results of the study, it can be concluded that the regulation in Article 2 of the Law 2074 of the scope of application of this law is mostly declarative, given that the state does not have effective tools that allow: a) how to properly monitor all transactions conducted on the Internet with the VA (and today none of the individual states can); b) and effective to react (arrest, confiscate, etc.) in case of their detection (for example, given: it is not possible to identify the seller and the buyer; not the ability to get to computer equipment where the software or wallet of virtual assets that were tools and storage of sold VA is located).

Key words: *virtual assets, cryptocurrency, bitcoin, stablecoin, token, digital currency, virtual currency, electronic money, non-cash money, money surrogate.*

Вступ. У всьому світі популярність набувають цифрові фінансові технології, які як правило, не мають статусу ні законного засобу платежу, ні законного засобу розрахунків – через відсутність їх нормативно-правового регулювання і встановлення офіційного статусу. Зростання популярності високотехнологічних розрахунково-платіжних інструментів та нових способів ініціювання безготівкових розрахунків у цифрових фінансових системах підтверджує доцільність їх розвитку та впровадження як у національну платіжну систему, так і на міжнародному рівні, як мінімум у рамках співдружності групи держав.

В Україні з початку 2022 року прийнято ряд законів направлених на регулювання криптовалют, а часткове регулювання ринку та ліцензування криптовалютних компаній доручено Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦБФР). Інтернет видання ForkLog отримало з цього приводу інтерв'ю у даного відомства. Зокрема представники НКЦПФР у розмові з ForkLog заявили, що *«Комісія та Нацбанк регулюватиме лише забезпечені ВА. НБУ регулюватиме інструменти грошового ринку, а НКЦПФР – інструменти фінансового ринку та інші, забезпечені матеріальними цінностями»*. Для контролю операцій із віртуальними активами НКЦПФР планує використовувати інструменти аналогічні тим, що застосовуються під час відстеження на ринках капіталу. Для легалізації на ринку постачальників зобов'язали отримувати дозволи НКЦПФР – вони повинні сформувати статутний капітал, запровадити KYC/AML-

політики та виконати інші вимоги регулятора. Строк дії таких дозволів становить рік. Усі схвалені НКЦПФР платформи вносять у спеціальний реєстр. Його побудують на основі Комплексної інформаційної системи. Регулятор має право призупинити дію дозволу біржі або обмінника у разі порушення ними законодавства України. У НКЦПФР сказали ForkLog, що сконцентрують зусилля на створенні стимулюючих інструментів для галузі, захисту прав та інтересів інвесторів. У НКЦПФР наголосили, що відкриті до діалогу з учасниками індустрії для обговорення та вироблення нормативної бази [1].

Огляд літератури та вихідні передумови. Верховна Рада України прийняла 17.02.2022 року Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX (надалі – Закон 2074) [5]. Який був 15.03.2022 року підписаний Президентом України, після врахованих змін, згідно його раніше поданих пропозицій [8]. Згідно п.1 Розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону 2074, сам закон набере чинності [4]: а). з дня набрання чинності закону України про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами; б). впровадження Державного реєстру постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, про що додатково зазначено у п. 2 Розділу VI Прикінцеві та перехідні положення, як обмеження в можливості застосування санкцій передбачених статтею 23 Закону 2074. Для виконання приписів п. 1 Розділу VI Закону 2074 та з метою введення його в дію [3], Вер-

ховна Рада України 13.03.2022 року зареєструвала законопроект № 7150 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» (надалі – Законопроект 7150) [7].

Мета статті. Провести дослідження спрямоване на встановлення характерних особливостей та принципів, що стосуються сфери застосування законодавства України про віртуальні активи.

Виклад методики. При проведенні дослідження використовувалися: загальнонаукові методи дослідження – дедукція та індукція, синтез та аналіз, наукова абстракція, системний підхід; спеціально – юридичні методи пізнання – формально правовий; правове прогнозування, ретроспективний та порівняльно правовий метод; методологічне обґрунтування сутності, природи та структури термінології, що є об'єктом дослідження.

Результати дослідження.

1. Визначення правових дефініцій Закону 2074 формують власне визначення та поділ віртуальних активів, який не схожий з загальноприйнятими у світі:

– *віртуальний актив (далі – ВА)* – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п.п. 1 п. 1 ст. 1 Закону 2074); Віртуальні активи є нематеріальними благами, особливості обороту яких визначаються Цивільним кодексом України та цим Законом. Віртуальні активи можуть бути незабезпеченими або забезпеченими. (п. 1 ст. 4 Закону 2074);

– *забезпечений віртуальний актив* – віртуальний актив, що посвідчує майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п.п. 3 п. 1 ст. 1 Закону 2074); Забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав (п. 3 ст. 4 Закону 2074);

– *незабезпечений віртуальний актив* – віртуальний актив, що не посвідчує жодних майнових або немайнових прав (п.п. 6 п. 1 ст. 1 Закону 2074); Незабезпечені віртуальні акти-

ви майнових прав не посвідчують. (п.2 ст.4 Закону 2074);

У свою чергу, забезпечений віртуальний актив, як вже фінансовий віртуальний актив, формує два окремих напрямку вже свого внутрішнього розподілу, на: забезпечений валютними цінностями та забезпечений цінними паперами або деривативним фінансовим інструментом (п. 6 ст. 4 Закону 2074):

– емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений валютними цінностями (далі – ЗВА(ВЦ));

– емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений цінним папером або деривативним фінансовим інструментом (далі – ЗВА(ФІ)).

2. Регулювання віртуальних активів в Україні здійснюється в особі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (надалі – НКЦПФР) [2] та Національного банку України (надалі – НБУ) [6] комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком віртуальних активів, регулювання правил функціонування постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, а також заходів щодо запобігання і протидії зловживанням і порушенням на ринку віртуальних активів. Державне регулювання у сфері обороту віртуальних активів у межах своїх повноважень здійснюють: щодо забезпечених віртуальних активів валютними цінностями – Національний банк України; щодо віртуальних активів, крім забезпечених віртуальних активів валютними цінностями, – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (п.1 ст.16 Закон 2074).

На початку дослідження, у контексті його мети, буде доречним навести визначення деяких термінів застосованих у Законі 2074:

– *гаманець віртуального активу* (надалі – ГВА) – програмне забезпечення або програмно-апаратний комплекс, що надає його користувачу інформацію про належні йому віртуальні активи та можливість розпоряджатися ними в системі забезпечення обороту віртуальних активів за допомогою ключа віртуального активу (п.п. 2 п. 1 ст. 1 Закону 2074);

– *система забезпечення обороту віртуальних активів* (надалі – СЗОВА) – програмний або програмно-апаратний комплекс обміну

електронними даними, який забезпечує ідентифікацію та оборотоздатність віртуальних активів (п.п. 11 п. 1 ст. 1 Закону 2074);

– постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, – виключно суб'єкти господарювання – юридичні особи, які провадять в інтересах третіх осіб один або декілька з таких видів діяльності: зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів; обмін віртуальних активів; переказ віртуальних активів; надання посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами (п.п. 8 п. 1 ст. 1 Закону 2074);

Контроль за виконанням вимог Закону 2074 здійснює НКЦПФР та інші державні органи в межах своїх повноважень та в порядку, визначеному Конституцією та законами України. Контроль за оборотом забезпечених віртуальних активів, що забезпечені окремими об'єктами цивільних прав, на умовах, передбачених Законом 2074, у межах своїх повноважень можуть здійснювати також інші державні органи, якщо до їхньої компетенції віднесено регулювання обороту окремих об'єктів цивільних прав та/або реєстрації правочинів з такими об'єктами цивільних прав. (ст. 22 Закону 2074)

3. *Законодавство України про віртуальні активи* складається з Конституції України, міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Цивільного кодексу України, Закону «Про віртуальні активи», Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" та інших законів, а також прийнятих на їх виконання нормативно-правових актів (п. 1 ст. 3 Закону 2074).

На договори про надання послуг із зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів поширюються положення Цивільного кодексу України щодо договорів про зберігання з урахуванням особливостей, встановлених Законом.2074 (п. 3 ст. 10 Закону 2074).

Учасники ринку віртуальних активів зобов'язані під час здійснення операцій з віртуальними активами дотримуватися вимог Закону 2074, законів України "Про запобігання та

протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", "Про валюту і валютні операції", міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів, що регулюють оборот віртуальних активів (п.п. 3 п. 2 ст. 9 Закону 2074).

Постачальником послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, не може бути юридична особа, яка є особою, яка прямо чи опосередковано контролюється у значенні, наведеному у статті 1 Закону України "Про захист економічної конкуренції", резидентами іноземної держави, визнаної Верховною Радою України державою-окупантом або державою-агресором, або діє в їхніх інтересах (п.п. 4 п. 4 ст.9 Закону 2074).

4. *Сфера застосування законодавства України про віртуальні активи.* Закон 2074 застосовується до правовідносин, що виникають:

1) у разі постачання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, якщо суб'єкти таких правовідносин мають зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво на території України (п.п. 1 п. 1 ст. 2 Закону 2074);

2) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо сторони визначили право України як таке, що підлягає застосуванню до правочину в цілому або до окремої його частини (п.п. 2 п. 1 ст. 2 Закону 2074);

3) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо обидві сторони правочину є резидентами України (п.п. 3 п. 1 ст. 2 Закону 2074);

4) у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо особа, яка здійснює операції з віртуальними активами у своїх інтересах (набувач віртуального активу), є резидентом України (п.п. 4 п. 1 ст. 2 Закону 2074).

Якщо до правочину про розпорядження об'єктами цивільних прав, якими забезпечено віртуальний актив, застосовується право України відповідно до умов договору або закону, до правовідносин, пов'язаних з оборотом такого

віртуального активу, також застосовується право України (п. 2 ст. 2 Закону 2074).

У разі запровадження НБУ заходів захисту відповідно до Закону України "Про валюту і валютні операції" норми Закону 2074 застосовуються до операцій з обміну віртуальних активів у частині, що не суперечить цим заходам захисту (п.4 ст.2 Закону 2074).

Закон 2074 не застосовується до правовідносин, пов'язаних із випуском, обігом, зберіганням і погашенням електронних грошей, а також до правовідносин, що виникають під час емісії, обігу, викупу цінних паперів та виконання зобов'язань за ними, укладання і виконання деривативних контрактів, заміни сторони деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів на ринках капіталу, експлуатації програмних або програмно-апаратних комплексів обміну електронними даними, в яких забезпечується здійснення зазначених правовідносин щодо фінансових інструментів, а також відносин, що виникають під час провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках (п. 3 ст. 2 Закону 2074).

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна сформулювати висновок, що регламентація в статті 2 Закону 2074 сфери застосування даного закону, у своїй більшості носить декларативний характер, з огляду на те що держава не має дієвих інструментів, що дозволяють:

а). як належним чином відслідковувати усі операції що проводяться в Інтернеті з ВА (і на сьогодні це не може жодна з окремо узятих держав);

б). так і дієва відреагувати (арештувати, конфіскувати, тощо) у разі їх виявлення (як приклад, з огляду на: не можливість ідентифікувати продавця и покупця; не можливість

дістатися до комп'ютерної техніки де розташовано СЗОВА або ГВА, що були знаряддям та сховищем реалізованих ВА).

Окрім вище зазначеного, можна додати наступне, щодо підпунктів статті 2 Закону 2074, щодо його сфери застосування:

1. п.п. 4 п. 1 ст. 2 Закону 2074, – *у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо особа, яка здійснює операції з віртуальними активами у своїх інтересах (набувач віртуального активу), є резидентом України.* Виходячи з такої трактовки правової норми, резидент України (фізична або юридична особа) не зможе вільно придбати ВА на Інтернет-платформі, у будь-якої компанії, яка запропонувала вигіднішу ціну або умови за ВА, і яка торгує на законних підставах іншої держави (законодавства іншої держава, або відсутності такої регламентації у такій державі), – так як у розумінні Закону 2074 (а саме його сфера буде розповсюджуватися на такі правовідносини, виходячи з п.п. 4 п. 1 ст. 2), вона не має відповідного дозволу.

2. п.п. 2 п. 1 ст. 2 Закону 2074, – *у зв'язку з вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо сторони визначили право України як таке, що підлягає застосуванню до правочину в цілому або до окремої його частини.* Виходячи зі змісту норми, як приклад, покупець і продавець (обидва не резиденти), які мають відповідні дозволи на законних підставах іншої держави (або відсутності такої регламентації у такій державі), провівши операцію з ВА визначили, що їх договір регулюється Законом 2074, – яким чином державні органи зможуть дізнатися про факт такого укладання в іншій державі, та дізнавшись (не відомо як) витребувати подачу відповідних звітів та сплату податків посилаючись на п.п. 2 п. 1 ст. 2 Закону 2074.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В НКЦБФР рассказали, как будут регулировать рынок виртуальных активов в Украине. *ForkLog*. 17.02.2022. URL: <https://forklog.com/v-nktsbfr-rasskazali-kak-budut-regulirovat-rynok-virtualnyh-aktivov-v-ukraine/> (дата звернення: 11.05.2022).
2. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Указ Президента України від 23.11.2011р. № 1063/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1063/2011> (дата звернення: 08.05.2022).
3. Порівняльна таблиця до Проекту № 7150 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України, щодо оподаткування операцій з віртуальними активами» від 13.03.2022р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245233> (дата звернення: 17.04.2022).

4. Пояснювальна записка до Проекту № 7150 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування обороту віртуальних активів в Україні» від 13.03.2022р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245235> (дата звернення: 17.04.2022).2022.
5. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022р. № 2074–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (дата звернення: 15.04.2022).
6. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999р. № 679–XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14> (дата звернення: 22.04.2022).
7. Проект № 7150 Закону Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами від 13.03.2022р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39211> (дата звернення: 15.04.2022).2022.
8. Пропозиції Президента України до Закону «Про віртуальні активи». Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2698> (дата звернення: 16.04.2022).2020.